

DE RODE SOLDAATBOKTOR *OBRIUM CANTHARINUM* IN LIMBURG

(COLEOPTERA: CERAMBYCIDAE)

Rob Geraeds

Boktorren zijn een relatief goed bestudeerde kevergroep en de verspreiding van de Nederlandse soorten is over het algemeen goed bekend. De rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* vormt daarop een uitzondering. In 2017 werd een grote populatie van deze kever gevonden op een stapel brandhout bij Posterholt. Dit gaf de gelegenheid om meer te weten te komen over deze mysterieuze boktor. De details van deze vondst worden hier gepresenteerd in het licht van de kennis van de soort in Nederland.

INLEIDING

In Nederland komen twee soorten van het genus *Obrium* voor, de bruine soldaatboktor *Obrium brunneum* (Fabricius, 1793) en de rode soldaatboktor *O. cantharinum* (Linnaeus, 1767). De eerste soort staat te boek als 'minder algemeen', maar kent een sterke toename op de hoge zandgronden waar ze niet meer zeldzaam is (Teunissen 2009). De sterk gelijkende rode soldaatboktor (fig. 1) is uiterst zeldzaam in Nederland en is in Limburg slechts enkele malen waargenomen. De vondst van een grote populatie van deze soort in 2017 bij Posterholt gaf de kans om kennis over deze bijzondere soort te verzamelen.

POSTERHOLT

Op 10 juni 2017 werd een dood exemplaar van de rode soldaatboktor gevonden in een spinnenweb (fig. 2) op een stapel brandhout in Posterholt. Omdat de soort vooral in de schemering actief is (Starzyk & Partyka 1993), is de vindplaats rond 21.30 uur opnieuw bezocht. Toen werden circa 50 dieren bij de houtstapel aangetroffen. Dit betrof mannetjes, vrouwtjes, copula's en veel vliegende dieren. De kevers zaten allemaal op oude houtblokken aan de zongeëxponeerde zuidkant van de houtstapel (fig. 3). Er was een veelheid aan houtblokken gestapeld, zowel gekloofde delen van dikere stammen en takken, als dunner, ongekloofd (tak)hout. Het zichtbare hout bestond voornamelijk uit berk *Betula* spec. ratelpopulier *Populus tremula*

Figuur 1. Mannetje rode soldaatboktor *Obrium cantharinum*. Foto Rob Geraeds.

Figure 1. Male *Obrium cantharinum*. Photo Rob Geraeds.

Figuur 2. Het eerste exemplaar van de rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* dat in een spinnenweb werd aangetroffen in een stapel brandhout bij Posterholt. Foto Rob Geraeds.

Figure 2. The first specimen of *Obrium cantharinum*, which was found in a cobweb on a stack of firewood near Posterholt. Photo Rob Geraeds.

en Canadapopulier *Populus x canadensis*. Daarnaast was ook hout van eik *Quercus* spec. en zoete kers *Prunus avium* zichtbaar. Op korte afstand liggen nog twee andere opslagplaatsen van brandhout die eveneens zijn bekeken. Op één hiervan werden zeven rode soldaatboktorren gevonden. Na de eerste waarnemingen zijn de drie opslagplaatsen tot in augustus regelmatig bezocht, op 20 dagen, zowel overdag (14 keer) als in de avond (16 keer).

Tijdens de 14 bezoeken in de middag werden slechts twee keer enkele kevers gevonden. In de avond was er steeds beduidend meer activiteit. Het overgrote deel van de waarnemingen is afkomstig van de eerste vindplaats. Bij de tweede houtstapel werden regelmatig enkele dieren gevonden en bij de derde werd twee keer één kever aangetroffen (tabel 1). Op deze laatste plek zijn daarnaast ook enkele dode dieren in spinnenwebben gevonden. Duidelijk is dat de eerste houtstapel de meeste dieren herbergde. Of de op de andere twee houtstapels waargenomen dieren ook van deze plekken afkomstig waren, is niet duidelijk. Mogelijk waren het uitzwermende dieren vanuit de eerste houtstapel.

Vanaf eind juni namen de aantallen waargenomen dieren snel af, de laatste waarneming stamt van 17 juli. In totaal zijn vanaf 10 juni tot 18 juli 11 eileggende vrouwtjes waargenomen. Al deze waarnemingen zijn afkomstig van ongekloofde stukken ratelpopulier met een diameter van 13 tot 20 cm. Grotere stukken populierenhout waren gekloofd waardoor de schors op de meeste blokken los zat. Hierdoor waren deze houtblokken op dat moment waarschijnlijk niet geschikt als broedhout voor de soort. Het merendeel van de vrouwtjes zette de eitjes af op de oppervlakte van de schors, drie keer is waargenomen dat dit gebeurde op het zaagvlak van de schors.

BEGELEIDENDE SOORTEN

Andere soorten die op de bewuste houtstapel werden aangetroffen zijn de veranderlijke boktor *Phymatodes testaceus* (Linnaeus, 1758), kleine wespenboktor *Clytus arietis* (Linnaeus, 1758), paarse metaalboktor *Callidium violaceum* (Linnaeus, 1758), *Xylotrechus rusticus* (Linnaeus, 1758), eikenwespenboktor *Xylotrechus antilope* (Schönherr, 1817), getailleerde boktor *Stenopterus rufus* (Linnaeus, 1767), zwarttip-smalboktor *Paracorymbia fulva* (De Geer, 1775) en gevlekte smalboktor *Leptura quadrifasciata* Linnaeus, 1758. Van de paarse metaalboktor zijn geen levende dieren waargenomen. Restanten van vijf individuen werden in spinnenwebben tussen houtblokken gevonden. Daarnaast zijn dekschilden aangetroffen in braakballen van een steenuil *Athene noctua* die in de houtstapel werden gevonden. Van de kleine wespenboktor, eikenwespenboktor, gevlekte smalboktor, zwarttip-smalboktor en getailleerde boktor zijn eileggende vrouwtjes geobserveerd.

VERSPREIDING

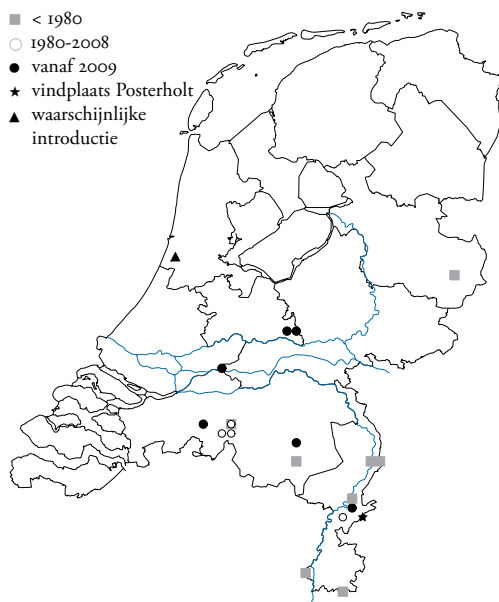
De rode soldaatboktor is uiterst zeldzaam in Nederland (Teunissen 2009). Tot 2009 was de soort slechts bekend van enkele waarnemingen uit Noord-Brabant en Limburg. Een waarneming uit Hengelo in 1949 heeft betrekking op versleepte dieren. Met uitzondering van een waarneming

Figuur 3. Opslag van brandhout waar de rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* is aangetroffen.
Foto Rob Geraeds.
Figure 3. Stack of firewood where *Obrium cantharinum* was found.
Photo Rob Geraeds.

Tabel 1. Waarnemingen van de rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* op de drie houtstapels in 2017.
Table 1. Observations of *Obrium cantharinum* on the three woodpiles in 2017.

Datum	Dag	Aantal dieren			Avond	Aantal dieren		
		stapel 1	stapel 2	stapel 3		stapel 1	stapel 2	stapel 3
10 juni	×	0	0	0	×	26-50	6-15	1-5
11 juni	-	-	-	-	×	16-25	6-15	0
18 juni	×	1-5	0	0	×	26-50	1-5	0
20 juni	×	1-5	0	0	×	16-20	1-5	1-5
23 juni	×	0	0	0	-	-	-	-
26 juni	-	-	-	-	×	6-15	0	0
30 juni	×	0	0	0	-	-	-	-
2 juli	×	0	0	0	×	0	0	0
6 juli	-	-	-	-	×	6-15	1-5	0
8 juli	×	0	0	0	×	0	0	0
9 juli	-	-	-	-	×	1-5	0	0
14 juli	×	0	0	0	-	-	-	-
16 juli	×	0	0	0	-	-	-	-
17 juli	×	0	0	0	×	1-5	0	0
22 juli	×	0	0	0	×	0	0	0
28 juli	×	0	0	0	×	0	0	0
2 augustus	-	-	-	-	×	0	0	0
6 augustus	×	0	0	0	×	0	0	0
11 augustus	-	-	-	-	×	0	0	0
14 augustus	×	0	0	0	×	0	0	0

Figuur 4. Verspreiding van de rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* in Nederland.

Figure 4. Distribution of *Obrium cantharinum* in the Netherlands.

binnenshuis op brandhout in Montfort in 1982, zijn er vanaf 1980 tot 2009 enkele waarnemingen gepubliceerd uit de omgeving van Goirle en Tilburg in Noord-Brabant (Teunissen 2009). Vanaf 2009 zijn verder nog negen waarnemingen gemeld op Waarneming.nl: uit Noord-Holland

(2017), Utrecht (2013 en 2015), Noord-Brabant (2011, 2013 en 2015) en Limburg (2013) (fig. 4). Het betreft steeds waarnemingen van één dier en twee waarnemingen zijn door twee personen ingevoerd, zodat het eigenlijk niet om negen, maar om zeven waarnemingen gaat. De Limburgse waarneming is afkomstig uit Sint-Odiliënberg en stamt uit 2013. Zes van deze zeven waarnemingen zijn dieren die op licht zijn gevangen tijdens nachtvlinderinventarisaties. De waarneming in 2011 uit Noord-Brabant is afkomstig van een houtstapel.

BIOLOGIE

De larven ontwikkelen zich onder en in de schors van zonbeschenen droge, beschadigde of afgestorven stammen en takken (Palm 1942, Bílý & Mehl 1989, Starzyk & Partyka 1993, Ehnström & Holmer 2007, Teunissen 2009, Klausnitzer et al. 2016). De voorkeur gaat uit naar takken met een diameter van 15 tot 30 cm met een zeer droge, harde, 4 tot 15 mm dikke bast die nog aan het hout vast zit (Palm 1942, Bílý & Mehl 1989). Dezelfde stukken schors kunnen door meerdere generaties gebruikt worden (Ehnström & Holmer 2007). De ontwikkeling van de larven duurt in de regel één jaar, maar kan zich in uitzonderlijke gevallen ook over twee jaar uitstrekken. Volgens Kudla (1966) kan de ontwikkeling zelfs drie jaar duren. De verpoping vindt in mei en juni plaats, onder of in de

Figuur 5. Een van de vindplaatsen van de rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* met Canadapopulier *Populus x canadensis* en struweel van braam *Rubus* spec. Foto Rob Geraeds.

Figure 5. One of the sites with Canadian poplar *Populus x canadensis* and blackberry *Rubus* spec., where *Obrium cantharinum* was found. Photo Rob Geraeds.

Figuur 6. Rode soldaatboktor *Obrium cantharinum* op braambloesem *Rubus* spec. Foto Rob Geraeds.

Figure 6. *Obrium cantharinum* on flowering blackberry *Rubus* spec. Photo Rob Geraeds.

schors. De larven knagen hiervoor een haakvormige, tot in het hout doordringende gang. De kevers zijn vervolgens tot in juli actief (Bílý & Mehl 1989, Ehnström & Holmer 2007, Klausnitzer et al. 2016). Ratelpopulier, witte abeel *Populus alba* en andere soorten populier *Populus* spec. zijn de belangrijkste waardplanten, maar de soort wordt ook gemeld van eik, wilg *Salix* spec. en roosachtigen (*Rosa* spec.).

De volwassen kevers worden voornamelijk op de waardbomen gevonden, maar kunnen ook op bloemen worden aangetroffen. Ze bezoeken hoofdzakelijk schermbloemigen Apiaceae. Daarnaast worden ook lijsterbes *Sorbus aucuparia*, gewone vogelkers *Prunus padus*, vlier *Sambucus* spec., meidoorn *Crataegus* spec., *Ribes*, *Spiraea* en groot springzaad *Impatiens noli-tangere* genoemd (Palm 1942, Bílý & Mehl 1989, Starzyk & Partyka 1993, Ehnström & Holmer 2007, Teunissen 2009, Klausnitzer et al. 2016).

DISCUSSIE

Bij insecten die zich ontwikkelen in brandhout is het altijd de vraag of de dieren niet van ver zijn aangevoerd. Dat lijkt hier niet aan de hand. Bij navraag blijkt het hout in de stapel afkomstig te zijn uit een bos (Voorsterveld) op circa 500 m afstand van de vindplaats. Het ratelpopulierenhout is gekapt in de winter van 2014/2015 en lag dus ruim twee jaar op een zon geëxponeerde plek

te drogen. Daarna is er geen nieuw hout meer aangevoerd. Omdat de ontwikkelingsduur van de larven in de regel één jaar bedraagt (Teunissen 2009, Klausnitzer et al. 2016), is het vrijwel zeker dat er daadwerkelijk een populatie in de bewuste houtstapel zelf aanwezig is. Omdat de soort een voorkeur heeft voor zeer droge schors van dode takken en stammen (Palm 1942, Starzyk & Partyka 1993, Ehnström & Holmer 2007), is vers gekapt hout ongeschikt voor de soort. Het is daarom onwaarschijnlijk dat de dieren met het gezaagde hout zijn aangevoerd. Op de plek waar het hout gekapt is, staan nog veel ratelpopulieren. Dit betreft jonge zaailingen en bomen met op ooghoogte een stamdiameter tot 35 cm, waarin geen dikker dood hout zichtbaar is. In de directe, en ruimere omgeving van de vindplaats staan veel oude Canadapopulieren. Dode takken in deze populieren vormen potentieel broedhout voor de soort.

Tijdens zoektochten in de omgeving werd twee keer een rode soldaatboktor gevonden, op 12 en 28 juni. Beide dieren werden aangetroffen op een braamstruweel bij een wilgenbosje en langs een houtwal op achtereenvolgens 270 m en 380 m afstand van de houtstapel. Op beide locaties staan ook Canadapopulieren waarin dood hout aanwezig is (fig. 5). Opvallend is dat beide kevers op bloesem van braam zijn gevonden (fig. 6), terwijl braam niet als voedselbron voor de imago's wordt genoemd in de beschikbare literatuur (Starzyk &

Partyka 1993, Bílý & Mehl 1989, Ehnström & Holmer 2007, Teunissen 2009, Klausnitzer et al. 2016). Op beide vindplaatsen waren bloeiende wilde peen *Daucus carota* en gewone berenklaauw *Heracleum sphondylium* aanwezig, maar hier werden geen rode soldaatboktorren op gevonden.

Het is opvallend dat alle bekende recente (vanaf 1980) Limburgse waarnemingen uit de Roerstreek afkomstig zijn. De waarnemingen zijn afkomstig uit de buurdorpen Montfort (1982), Sint-Odiliënberg (2013) en Posterholt (2017) in de huidige gemeente Roerdalen. Waarschijnlijk zijn verspreid in de regio meer populaties van de rode soldaatboktor aanwezig dan de schaarse waarnemingen doen vermoeden.

DANKWOORD

Een woord van dank gaat uit naar Dré Teunissen en Ed Colijn voor de bevestiging van de determinatie van de rode soldaatboktor. Ed Colijn wordt verder bedankt voor het beschikbaar stellen van aanvullende literatuur en becommentariëring van het concept van het artikel.

SUMMARY

The longhorn beetle *Obrium cantharinum* in the province of Limburg (Coleoptera: Cerambycidae)

Sightings of the longhorn beetle *Obrium cantharinum* are very rare in the Netherlands. After 1980, only a few observations have been registered in the provinces of Limburg, Noord-Brabant and Utrecht. On June 10, 2017, a dead specimen was found in a spider web on a stack of firewood near Posterholt. Because the species is mostly active at dusk, the location was also visited in the evening. Approximately 50 beetles were spotted. The location was frequently visited until August 14. In total hundreds of specimens were observed, the last on July 17. *Obrium cantharinum* was most frequently spotted on uncloved logs of European aspen *Populus tremula*. Ovipositing females were found on logs of European aspen with a diameter of 13 to 20 cm. This wood was cut during the winter of 2014/2015 in a forest approximately 500 meters away from the stack of firewood. It dried during two years on the sun-exposed south side of the stack. During surveys in the surrounding area only two *O. cantharinum* were found, both on flowering blackberry *Rubus* spec.

R.P.G. Geraeds
Posterholt
rob.geraeds@kpnplanet.nl

LITERATUUR

- Bílý, S. & O. Mehl 1989. Longhorn beetles (Coleoptera, Cerambycidae) of Fennoscandia and Denmark.
– Fauna Entomologica Scandinavica 22: 1-203
- Ehnström, B. & M. Holmer 2007. Stalbaggar: Långhorningar. Coleoptera: Cerambycidae.
– ArtDatabanken, SLU, Uppsala. [Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna]
- Klausnitzer, B., U. Klausnitzer, E. Wachmann & Z. Hromádka 2016. Die Bockkäfer Mitteleuropas. Band 2. – VerlagsKG Wolf, Magdeburg.
- Kudla, M. 1966. Zur Bionomie und Aufzucht von *Obrium cantharinum* L. (Col., Cerambycidae).
– Entomologische Zeitschrift 76: 21-26.
- Palm, T. 1942. Über die Entwicklung und Lebensweise einiger wenig bekannten Käfer-Arten im Urwaldgebiete am Fluss Daläven (Schweden). iv. *Obrium cantharinum* L. – Opuscula Entomologica 7: 19-21.
- Starzyk, J.R. & M. Partyka 1993. Study on the morphology, biology and distribution of *Obrium cantharinum* (L.) (Col., Cerambycidae).
– Journal of Applied Entomology 116: 333-344.
- Teunissen, A.P.J.A. 2009. Verspreidingsatlas Nederlandse boktorren (Cerambycidae). – European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.